

De eerste Nederlandse populatie van *Earias vernana* (Lepidoptera, Nolidae)

Gerrit Tuinstra

TREFWOORDEN

Drenthe, faunistiek, macro-nachtvlinders

Entomologische Berichten 71 (3): 62-65

Op 22 juli 2010 werd nabij Emmen (Drenthe) het tweede Nederlandse exemplaar van *Earias vernana* (populierengroenuil) gevangen. Een aantal dagen later werd vlakbij, op een voormalige vuilstort bij Emmen, een populatie van de soort aangetroffen. Het betreft hier, voor zover bekend, de eerste en enige populatie van deze vlindersoort in Nederland. De voedselplant van *E. vernana* is witte abeel, een in Nederland vrij algemene boomsoort. Het is de moeite waard om na te gaan of de vlinder ook elders in Nederland voorkomt.

Inleiding

In 2003 verscheen het boek *Dagvlinders in Drenthe* (Dijkstra et al. 2003), dat voorkomen en verspreiding van dagvlinders in Drenthe in de periode 1990-2001 beschrijft. Inmiddels werkt de Vlinderwerkgroep Drenthe aan de opvolger van het boek, te verschijnen in 2013. Naar het voorkomen van dagvlinders in de provincie Drenthe werd en wordt dus veel onderzoek gedaan. Dit geldt in veel mindere mate voor nachtvlinders. De provincie staat slechts op de achtste plaats als het gaat om het aantal records van macro-nachtvlinders dat opgenomen is in het databestand *Noctua*, van de Werkgroep Vlinderfaunistiek & De Vlinderstichting (juli 2010). De laatste jaren is er echter een toenevende belangstelling voor nachtvlinders in Drenthe. Verspreid over de provincie zijn thans diverse waarnemers actief, onder coördinatie van de Vlinderwerkgroep Drenthe.

Drenthe blijkt erg interessant te zijn wat betreft nachtvlinders. Er zijn de afgelopen jaren duizenden waarnemingen verzameld, onder andere van soorten die landelijk behoorlijk zeldzaam zijn. Hierbij valt te denken aan de opvallende *Arctornis l-nigrum* (Müller) (zwarte-l-vlinder), die slechts af en toe in Nederland waargenomen wordt, maar in de afgelopen jaren op maar liefst drie verschillende locaties in Drenthe werd gevangen. Andere recent waargenomen bijzonderheden zijn *Cymatophorina diluta* (Denis & Schiffermüller) (eiken-orvlinder), *Melanthia procellata* (Denis & Schiffermüller) (witvlekbosrankspanner), *Pasiphila chloerata* (Mabille) (sleedoordwergspanner), *Charissa obscurata* (Denis & Schiffermüller) (heide-oogspanner), *Dyscia fagaria* (Thunberg) (gevlekte heispanner), *Odontosia carmelita* (Esper) (berkentandvlinder), *Xestia agathina* (Duponchel) (late heide-uil), *Hadena confusa* (Hufnagel) (gevlekte silene-uil), *Mythimna conigera* (Denis & Schiffermüller) (eenstreepgrasuil), *Ammoconia caecimacula* (Denis & Schiffermüller) (nazomeruil) en *Crypsedra gemmea* (Treitschke) (bruine granietuil) (Bron: Vlinderwerkgroep Drenthe).

Eerste Nederlandse populatie

Een soort die in Nederland uitsluitend in Drenthe is waargenomen, is *Earias vernana* (Fabricius). *Earias vernana* wordt

beschouwd als lid van de subfamilie Chloephorinae binnen de familie van de Nolidae (visstaartjes) (Fibiger & Skule 2011).

Van de soort was tot voor kort slechts één Nederlands exemplaar bekend. Het werd op 5 juni 1954 door W.L. Blom gevangen te Donderen (Noord-Drenthe). Blom (1955) schreef een beknopt artikel over zijn vangst, met de volgende passage: 'Wij vingden wel eens vaker in Donderen met de menglichtlamp, daar echter nooit zo vroeg in het jaar en steeds aan de achterkant van een boerderij, waar wij een nat veen beschenen. Ditmaal waren wij door de harde wind gedwongen naar de zijkant in de luwte te gaan en beschenen de straatweg met allemaal witte abelen, de voedselplant van de rups.'

Het tweede Nederlandse exemplaar van *E. vernana* werd gevangen op 22 juli 2010 door Kiena Brouwer. Ze ving de vlinder op licht (een felle lamp geplaatst voor een strak gespannen wit laken) in haar tuin in een woonwijk aan de oostrand van Emmen (Oost-Drenthe). Omdat de voedselplant, witte abeel (*Populus alba*), niet in de directe omgeving van de tuin groeit, was het in eerste instantie onduidelijk waar de vlinder vandaan gekomen kon zijn. Na enig zoekwerk in en direct rond Emmen bleek dat er slechts één geschikte plek kon zijn: op bijna één kilometer afstand groeit de voedselplant op een voormalige vuilstort, net buiten Emmen. Om na te gaan of *E. vernana* op deze locatie zou voorkomen en de gevangen vlinder hier vandaan gekomen kon zijn, werd op deze locatie op de avond van 27 juli 2010 door de auteur en Kiena Brouwer met licht gevangen. De lichtopstelling werd aan de noordzijde van de groeiplaats van de witte abelen geplaatst, op een afstand van zo'n tien meter van de bomen. Een tweede lichtopstelling werd aan de oostzijde geplaatst door Jan en Annie Rocks, op een vergelijkbare afstand van de bomen. De omstandigheden op de avond waren uitermate geschikt voor het vangen van nachtvlinders: een vrij hoge temperatuur (± 18 °C), een in hoofdzaak bewolkte lucht en vrijwel geen wind.

De lampen brandden vanaf 22.00 uur. Na een half uur verscheen een exemplaar van *E. vernana* op het laken van de noordelijke lichtopstelling. Met korte tussenpozen volgden tot 2.15 uur nog 21 exemplaren. De vlinders werden gedurende de avond vastgehouden in potten, om zo het precieze aantal

1. De locatie waar de populatie van *Earias vernana* werd gevonden, op de voormalige vuilstort bij Emmen. Foto: Kiena Brouwer
1. The location where the population of *Earias vernana* was found, at a former landfill nearby Emmen.

vast te kunnen stellen. Bij de oostelijke lichtopstelling werden slechts twee exemplaren van *E. vernana* gevangen. De oorzaak van het lage aantal bij deze lichtopstelling is onduidelijk, maar heeft wellicht met de windrichting te maken.

In totaal ging het dus om maar liefst 24 exemplaren. Hiermee is aangetoond dat er zich in het gebied een populatie van *E. vernana* bevindt: voor zover bekend de eerste en enige in Nederland. Of de op 22 juli 2010 gevangen vlinder van deze populatie afkomstig is, is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen, maar het is wel aannemelijk. In de verdere omgeving zijn voor zover bekend geen andere groeiplaatsen van witte abeel aanwezig, behalve vier volwassen bomen bij Klazienaveen, op een afstand van zo'n zeven kilometer van de voormalige vuilstort. Op deze plek is op 29 juli 2010 met licht gevangen, maar *E. vernana* werd niet aangetroffen (mondelinge mededeling J. & A. Rocks).

De vindplaats

De vuilstort bij Emmen is rond 1990 buiten bedrijf geraakt en in 1990–1995 in fasen afgedekt met een dikke laag grond en zandig materiaal, afkomstig uit verschillende delen van Nederland. Er ontstond een ruige, maar gevarieerde vegetatie met allerlei kruiden en grassen. Delen van het gebied werden ingeplant met verschillende soorten struiken en bomen, en er werden wandelpaden aangelegd.

De voormalige vuilstort is in eigendom en beheer bij de gemeente Emmen. In de huidige situatie bestaat het gebied uit een heuvel in het landschap (hoogste punt in Drenthe), met deels een gevarieerde opgaande begroeiing en deels een kruidenrijke en grazige vegetatie. Plaatselijk groeit veel reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*). Het beheer van het

gebied bestaat in hoofdzaak uit het maaien en snoeien van de vegetatie langs de paden, om deze toegankelijk te houden voor het publiek. Daarnaast vindt er plaatselijk bestrijding van de reuzenberenklauw plaats om te voorkomen dat deze dominant wordt. Er zijn plannen om de opgaande begroeiing te laten verjongen door het afzetten van struiken en bomen. Na de vondst van de populatie van *E. vernana* heeft de gemeente Emmen aangegeven dit gefaseerd te willen doen, zeker voor wat betreft de groeiplaats van witte abeel, in het belang van de populatie van de vlinder (mondelinge mededeling C. Visser, Gemeente Emmen).

De populatie van *E. vernana* bevindt zich in het oostelijke deel van het gebied, waar over een oppervlakte van ongeveer drie hectare concentraties van witte abeel staan (figuur 1). Deze bestaan uit volwassen bomen met (natuurlijke) verjonging, gemengd met andere soorten struiken en bomen zoals zomereik (*Quercus robur*) en een aantal wilgensoorten (*Salix*). Elders op de voormalige vuilstort staat een zeer beperkte hoeveelheid witte abeel. Het is niet bekend of *E. vernana* ook op deze bomen zit.

Uiterlijk

Naast *E. vernana* komt er nog één soort uit het genus *Earias* voor in Nederland; *E. clorana* (Linnaeus) (kleine groenuil), een gewone soort die in heel Nederland gevonden kan worden (Waring & Townsend 2006). Op 27 juli 2010 kwamen er van deze soort zo'n 15 exemplaren op het witte laken.

Beide soorten komen qua grootte overeen (voorvleugellengte 10–12 mm) maar verschillen behoorlijk in uiterlijk. De voorvleugels van *E. clorana* zijn egaal groen, met een niet altijd even duidelijk zichtbare witte voorrand. De voorvleugels van *E. vernana* zijn ook groen, maar niet egaal. Ze lijken een witte

2. *Earias vernana* (boven) en *Earias clorana*, 27 juli 2010, Emmen. Foto: Gerrit Tuinstra
2. *Earias vernana* (top) and *Earias clorana*, Juli 27, 2010, Emmen.

bestuiving te hebben, waardoor ze lichter zijn dan bij *E. clorana*. Langs de achterrand bevindt zich een donkerder groene zoom die naar het midden van de vleugel toe lichter wordt. Over het midden van de voorvleugels lopen over de gehele breedte twee duidelijk zichtbare groene lijnen (figuur 2).

De achtervleugels van *E. clorana* zijn vrijwel geheel wit, met een kleine hoeveelheid groen in de achterrand en de franje, vooral in het eerste deel vanaf de voorrand. De achtervleugels van *E. vernana* zijn vuilwit. Het groen in de achterrand en de franje is duidelijker en loopt verder door dan bij *E. clorana*. Bovendien zijn de aderen in de achtervleugels van *E. vernana* duidelijk zichtbaar, in tegenstelling tot bij *E. clorana*. De kleur van de thorax komt bij beide soorten overeen met de kleur van de voorvleugels.

E. vernana en *E. clorana* bevonden zich op 27 juli 2010 naast elkaar op het laken, zodat hun rusthouding vergeleken kon worden (figuur 3). Het leek erop dat de exemplaren van *E. vernana* de vleugels meer horizontaal (evenwijdig met de ondergrond) hielden dan de exemplaren van *E. clorana*. Deze vouwden hun vleugels meer tentvormig (rechttop) over het lichaam, wat kenmerkend is voor deze soort.

Verspreiding

Earias vernana is in een groot deel van de Europese landen vastgesteld (Fibiger & Skule 2011). De Drentse populatie ligt in de noordwestelijke rand van het verspreidingsgebied van de soort. *Earias vernana* is niet bekend uit België, Ierland, Groot-Brittannië, Noorwegen, Finland en het noordwestelijke deel van Rusland, grenzend aan Finland. In Frankrijk is de soort bekend van een twaalfdepartementen in het zuiden en vooral zuid-oosten, alsmede van de kustdepartementen Vendée en Gironde (Robineau 2007, Lépi' Net 2010). In Duitsland is *E. vernana*

bekend van alle deelstaten (Tolasch 2005), maar uit de aanduiding op de rode lijsten van de verschillende deelstaten (extreem zeldzaam, (sterk) bedreigd, met uitsterven bedreigd of uitgestorven) kan opgemaakt worden dat *E. vernana* in Duitsland (nog) maar weinig voorkomt. In Denemarken is *E. vernana* een lokaal voorkomende soort. De meeste waarnemingen komen uit het zuidoosten, van de eilanden Lolland en Falster. Ook is de soort waargenomen in de oostelijke kustgebieden van Jutland en de eilanden Funen, Seeland en Bornholm (mondelinge mededeling Erik Steen Larsen, Lepidopterologisch Forening, Kopenhagen). De verspreiding in Denemarken sluit aan op die van Zweden, waar *E. vernana* uitsluitend in het zuiden voorkomt (Unger ongedateerd).

Vliegtijd

Over de vliegtijd van *E. vernana* worden in de literatuur verschillende opgaven gedaan. Robineau (2007) schrijft dat er in Frankrijk twee generaties zijn, de eerste in juni en juli, de tweede in augustus en september. Deze vliegtijd ligt wat later dan opgaven door diverse andere auteurs. Fajčík (1998) geeft voor Midden-Europa aan dat de eerste generatie al halverwege april begint te vliegen. Deze duurt voort tot midden juni en wordt vanaf begin juli opgevolgd door de tweede generatie, die doorvliegt tot eind augustus. In Denemarken vliegt de vlinder van begin juni tot eind augustus, waarschijnlijk in twee generaties (mondelinge mededeling Erik Steen Larsen, Lepidopterologisch Forening, Kopenhagen).

Afgaande op de meldingen in de literatuur zullen de vlinders van de populatie in Emmen (27 juli) van de tweede generatie geweest zijn, het exemplaar van Blom (5 juni) van de eerste.

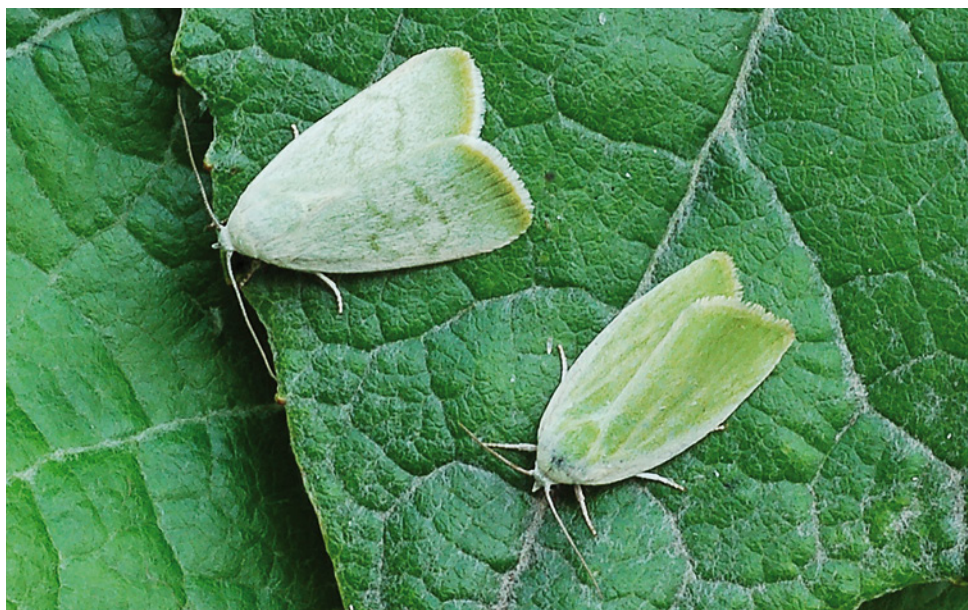
De voedselplant

Witte abeel is de enige voedselplant van *E. vernana* (Ebert 1997, Fajčík 1998, Robineau 2007). De rupsen bevinden zich in samengesponnen bladeren aan de uiteinden van takken (Ebert 1997). Witte abeel is in ons land een vrij algemene boomsoort, hoewel van oorsprong mediterraan. De soort komt van nature niet in Nederland voor, maar is verwilderd, veelal na aangeplant te zijn als laan- of parkboom (Weeda et al. 1985). In de duinstreek groeit veel verwilderde witte abeel afkomstig van aanplant op buitenplaatsen aan de binnenduinstrand, vooral in de 18^e eeuw (Westhoff et al. 1970). Op de voormalige vuilstort bij Emmen is witte abeel aangeplant in de negentiger jaren, waarna de soort zich ook hier (spontaan) heeft uitgebreid.

Meer populaties in Nederland?

Het is de moeite waard om na te gaan of *E. vernana* ook elders in Nederland voorkomt. Hoewel de Drentse populatie aan de noordwestelijke rand van het verspreidingsgebied ligt, zoals dat tot nu toe bekend is, biedt de duinstreek wellicht de beste trefkans vanwege het in ruime mate voorkomen van de voedselplant. In het binnenland kan gezocht worden in bijvoorbeeld wegbepantingen met witte abeel. Een tweede passage uit Blom (1955) is als volgt: 'Ik heb een sterk vermoeden, dat als men met enige lampen over een afstand van deze weg verspreid gaat vangen in de goede tijd, zeker meerdere vlinders verzameld kunnen worden.'

Earias vernana is een soort met een geringe mobiliteit die in alle stadia dezelfde biotoop bewoont (Ebert 1997). Bij pogingen de soort met licht te vangen, is het dus van belang een korte afstand tot de groeiplaats van de voedselplant te nemen.

3. *Earias vernana* (links) en *Earias clorana* in rusthouding, 27 juli 2010, Emmen.

Foto: Gerrit Tuinstra

3. *Earias vernana* (left) and *Earias clorana* at rest, Juli 27, 2010, Emmen.

Dankwoord

In eerste instantie wil ik Kiena Brouwer, alsmede Jan en Annie Rocks, allen van de Vlinderwerkgroep Drenthe, hartelijk danken voor hun hulp en het zoeken naar groeiplaatsen van witte abeel. Daarnaast wil ik Willem Ellis, beheerder van het databestand Noctua (Werkgroep Vlinderfaunistiek & De Vlinderstichting)

bedanken voor het verstrekken van gegevens uit Noctua. Tot slot wil ik Claas Visser van de gemeente Emmen bedanken voor informatie over de voormalige vuilstort en Erik Steen Larsen (Denemarken) voor informatie over het voorkomen van *E. vernana* in Denemarken.

Literatuur

- Blom WL 1955. Een nieuwe vlinder voor de Nederlandse fauna. Entomologische Berichten 15: 451.
- Dijkstra ACJ, De Vries J, Hoentjen BJ 2003. Dagvlinders in Drenthe – Voorkomen en verspreiding 1990-2001. PubliQue/Vlinderwerkgroep Drenthe.
- Ebert G 1997. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs 5: Nachtfalter III. Ulmer.
- Fajčič J 1998. Die Schmetterlinge Mitteleuropas, band II Noctuidae. Polygrafia SAV.
- Fibiger M & Skule B 2011. Fauna Europaea: Nolidae. In: Fauna Europaea: Lepidoptera (Karsholt O & Van Nieuwerkerken EJ eds). <http://www.faunaeur.org>. Fauna Europaea version 2.4. [Geraadpleegd op 21 februari 2011]
- Koch M 1958. Wir bestimmen Schmetterlinge III. Eulen Deutschlands. Neumann.
- Lépi'Net 2010. Les Carnets du Lépidoptériste Français. <http://www.lepinet.fr>. [Geraadpleegd op 12 september 2010]
- Robineau R (ed) 2007. Guide des papillons nocturnes de France. Delachaux et Niestlé.
- Tolash C 2005. Schmetterlinge-Deutschlands. <http://www.schmetterlinge-deutschlands.de>. [Geraadpleegd op 12 september 2010]
- Unger M ongedateerd. Lepidoptera.se. Svenska dagfjärilar och nattfjärilar. <http://www.lepidoptera.se>. [Geraadpleegd op 21 februari 2011]
- Waring P & Townsend M 2006. Nachtvinders, veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten. Tirion.
- Weeda EJ, Westra R, Westra Ch & Westra T 1985. Nederlandse Oecologische Flora, wilde planten en hun relaties 1. IVN.
- Westhoff V, Bakker PA, Van Leeuwen CG, Van der Voo EE 1970. Wilde planten 1. Vereniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland.

Geaccepteerd: 31 maart 2011

Summary

The first population of *Earias vernana* (Lepidoptera, Noctuidae) in The Netherlands

Until recently only a single specimen of *Earias vernana* (Lepidoptera, Nolidae) was known from The Netherlands. It was caught in 1954 nearby Donderen, in the province of Drenthe. On July 22, 2010, the second Dutch specimen was caught near Emmen, also in the province of Drenthe. Shortly afterwards 24 specimens were caught by light-trapping on a former landfill nearby Emmen. This population of *E. vernana* is the first and only one discovered in The Netherlands. The larval foodplant of *E. vernana* is white poplar (*Populus alba*), a fairly common species of tree in The Netherlands, although it does not occur there by nature. It was introduced and planted along roads and in parks. It may be worthwhile to look for more populations of *E. vernana* in The Netherlands. Probably the dune area, abundant with white poplar, offers the best chance to find the moth. More inland roadsides with white poplars can be examined.

